

REFERATI

PETER BELTRAM

OHRANJANJE ETNIČNE IDENTITETE

V običajnih pogojih pomenijo elementi etničnosti: v identiteti posameznika medij oblikovanja, izražanja in prepoznavanja samega sebe, na ravni skupnosti pa osnovo njene integritete in vsebino razlikovanja od drugih.

Človek se rodi v prostoru z geografskimi in klimatskimi značilnostmi, ki pripadnikom v tem prostoru živče skupnosti, in s tem tudi njemu opredeljujejo temperament kot eno od osebnostnih lastnosti. Skozi procese socializacije in inkulturacije se posameznik ne seznanja samo z jezikom kot sredstvom inkulturacije in medijem sporazumevanja, temveč se privadi tudi specifičnim kulturnim vzorcem in kot sebi lastne zariše osnovne sestavine zgodovinskega spomina. V ožjem okolju ter v odvisnosti od značilnosti in posebnosti socializacijske poti si posameznik oblikuje svojo identiteto tudi s sebi lastnim sistemom vrednot kot relativno trajnim življenjskim vodilom in vedenjskimi vzorci kot spremenljivim in prilagodljivim načinom komuniciranja z okolico.

Kljub temu, da vse naštetelo zelo določno opredeljuje pripadnost posameznika neki etnični skupnosti pa so to predvsem elementi, ki označujejo identiteto kot tako. Šele v primeru odnosov med posamezniki ali skupinami, ki se po teh elementih razlikujejo, zadobijo ti elementi prilastek etničnosti - govorimo o medetničnih odnosih.

V takih položajih se posameznik ali skupina znajdetta lahko na dva načina, bodisi na narodnostno mešanih območjih, bodisi pri prostovoljnih ali neprostovoljnih migracijah v drugo okolje. V takih primerih se soočimo tudi z vprašanji omejevanja mobilnosti zaradi etničnih značilnosti.

Narodna identiteta in procesi socializacije

Narodno identiteto lahko, v grobem, razdelimo na antropogenetske značilnosti (s katerimi se tukaj ne bomo ukvarjali) in na področje kulture v širšem smislu. Slednjo moremo razčleniti glede na področja in ravni izražanja in glede na vlogo posameznih socializacijskih okolij, v katerih se oblikuje. Prav razčlenitev procesa socializacije, tako primarne kot sekundarne, in pojasnitev vloge socializacijskih okolij na različnih ravneh, nam omogočata vpogled in razumevanje temeljnih prvih odnosov, ki pogojujejo ohranjanje ali izgubljanje narodne identitete.

Elemente narodne identitete lahko v sosedstvu delovanja raznih socializacijskih okolij razdelimo nekako takole:

1. **jezik**, osnovni elementi vzgoje, kulturni in vedenjski vzorci ter vrednote, navezanost na prostor in okolje - primarna identifikacija;

2. **védenje**: narodna zgodovina, kulturna dediščina, aktivizacija izražanja kulturnih vzorcev in vrednot, vslopanje v medčloveške odnose - oblikovanje narodne in zgodovinske zavesti;

3. **znanje**: odnos do širšega okolja in družbenega prostora, usposabljanja za delo, aktivno soočanje z družbenoekonomskimi odnosi - oblikovanje politične kulture.

Pojasnjevanje vloge različnih socializacijskih okolij pri oblikovanju narodne identitete zahteva najprej opredelitev bistvenih razlik med narodom in narodnostjo. Razlike se z našega zornega kota kažejo predvsem v tem, da je :

- narod na vseh področjih družbenih, političnih in ekonomskih odnosov bolj ali manj zaprt in relativno samozadostna, samostojna institucionalna celota. Položaj posameznika je določen z njegovim mestom v stratifikacijski (ali razredni) strukturi te celote;

- socializacijska okolja so na vseh ravneh narodno-identifikacijsko enoznačne. Osnovni elementi narodne identitete, predvsem jezik in kulturni vzorci in vrednote, so medij za podajanje in sprejemanje vsebine vzgoje, vedenja in znanja;

- kulturni prostor je enoten. Kultura in njene značilnosti se razvijajo skladno z razvojem celotne družbe. Vsem potrebam po kulturnem izražanju je zagotovljeno na nacionalni ravni;

- oblikovanje narodne zavesti je, tako rekoč, institucionalizirano in ne zahteva dodatnih subjektivnih naporov, opredelitev in izbire;

- narodna identiteta je, v sklopu družbene zavesti, enotna in skupna vsem pripadnikom naroda. Posameznik ali skupina se gibljeta v družbenem prostoru na vseh ravneh družbenih odnosov kot narodno identificirana z okoljem, ki ju kot taka tudi sprejema. Narodna identiteta predstavlja samo po sebi umevno danost;

- narodnost je del prav take institucionalne celote, ki pa se glede narodne identitete razlikuje od nje, po drugi strani pa je kot skupnost tudi sama delno institucionalno organizirana;

- stratificiranost družbe pokriva tudi narodnostno strukturo. Ker je prevladujoča družbena zavest narodno-identifikacijsko različna od zavesti narodnosti, je za oblikovanje, ohranitev in razvoj narodnostne zavesti potrebna posebna (vzporedna) mreža institucij, struktur in odnosov. Raven te organiziranosti pa je odvisna od:

- a) moči in vpliva narodnosti v celotnem prostoru (stopnja razvitosti in pomen območja na katerem narodnost živi, družbenoekonomski položaj narodnosti in njenih pripadnikov, sociodemografska struktura),

- b) stopnje demokratičnosti celotne družbe in njenega družbenopolitičnega

sistema; ali je pripravljena, mimo družbenoekonomskih zakonitosti, tolerirati in spodbujati različnost (ta pripravljenost tolerance se v določeni družbi vidi tudi v odnosu do različnosti v lastni, t.j. večinski družbeni strukturi),

c) pri narodnostih, katerih matični narod živi v svoji državi, od odnosov, ki so vzpostavljeni med državama, razvitosti sodelovanja in od razlik v stopnji razvitosti obeh družbenopolitičnih in ekonomskih sistemov,

d) od pomoči matične države.

Pogojenost razvitosti organizacij in institucij narodnosti z naštetimi lastnostmi je značilna zato, ker predstavlja taka organiziranost dodatno obremenitev za družbo, njeno vzpostavljanje pa je odvisno od koristi, ki jih družbi prinaša. Te koristi so lahko tako izkoriščanje družbenoekonomskega potenciala območja, na katerem narodnost živi, kakor tudi razvijanje ekonomskega in drugih oblik sodelovanja z narodnostmi matične države. S stališča narodnosti pa pomeni stopnja razvitosti lastnih institucij, kako daleč lahko tako identificirani vstopajo v družbene odnose celotne družbe.

- opredelitev za lastno narodnostno identifikacijo in še posebno ohranjanje pomeni zavestno dejanje in ni samo po sebi umljivo. Pripadniki narodnosti so prisiljeni izbirati. V obdobju primarne socializacije je ta izbira na ramenih staršev, kasneje pa je odvisna od lastne izbire. Popolna socializacija v lastnih socializacijskih okoljih mnogokrat pomeni omejeno prostorsko in družbeno mobilnost ker je narodnostni družbeni prostor omejen;

- vzpostavlja se neke vrste razmerje med narodno identifikacijo narodnosti k skupnosti in njenih pripadnikov kot posameznikov. Identifikacijska zave. skupnosti in intenzivnost te identifikacije je močno odvisna od položaja te skupnosti v celotnem družbenem prostoru in je tem večja, čim bolj se ta položaj po družbenoekonomski strukturi razlikuje od strukture celotne družbe. Stopnja identifikacije posameznika pa je odvisna od njegovega položaja v stratifikacijski strukturi družbe kot celote. Čim bolj se po družbeni lestvici odmika od dometa, ki ga še lahko doseže v okviru narodnostnih struktur, tembolj bledijo elementi njegove narodnostne identitete.

Pripadniki narodnosti si morajo izoblikovati določen odnos do družbene stvarnosti, v kateri živijo, in se vanjo tudi aktivno vključiti. To vključevanje pa, razen v primerih, ko gre za reševanje lastnih specifičnih narodnostnih vprašanj, predpostavlja identifikacijo z družbenim prostorom kot celoto, pri katerem je narodnostna identifikacija drugotnega pomena.

Ta stopnja socializacije, ki je tesno povezana z življenjskimi izbirami postavlja pripadnika narodnosti pred odločitve. V kolikšni meri bo pripravljen to fazo sprejemati v lastnih socializacijskih okoljih je odvisno od vrste dejavnikov, saj pomeni odločitev precejšnjo vezanost na geografski in družbeni prostor narodnosti in s tem določeno omejitev mobilnosti. Nekateri od teh dejavnikov so :

- strnjjenost in homogenost prostora na katerem narodnost živi;
- stopnja razvitosti in specifičnosti produkcijskih in družbenih dejavnosti v tem prostoru.

Če je ohranjanje in krepitev narodne identitete v okviru narodnostno mešanega prostora in njegovih struktur ter o ustreznem pozitivnem odnosu večinskega naroda možno, se zastavlja vprašanje, kateri elementi te identitete ločijo pripadnika narodnosti od pripadnikov večinskega naroda, če ta prostor zamenja. Na tej stopnji socializacije prevladajo v identiteti posameznika elementi, ki so "narodnostno nevtralni", med katere lahko uvrstimo uporabno znanje, delovne sposobnosti in pa cel spekter tistega, kar imenujemo politična kultura. V lastnem, narodnostno mešanem okolju lahko kljub temu krepí svojo narodno identiteto, saj živi med sebi enakimi, vključen v cel niz institucij in organizacij gospodarskega in družbenega značaja, organizirano lahko razvija in izraža svojo kulturo, je član in subjekt svoje narodnostne skupnosti in ima aktiven odnos do prostora, kar so vse skupaj bistvene komponente njegove narodnostne identitete. V tem prostoru se izoblikuje tudi skupinska zavest pripadnosti. Narodnost kot skupnost prek svojih lastnih organizacijskih struktur, vstopa v odnose družbe kot celote, kot njen sestavni del. Stopnja te skupinske zavesti je odvisna od družbene moči, ki jo ima narodnost. To moč moramo opazovati v dveh razmerjih: v razmerju do večinskega prebivalstva, ki živi na istem območju, in v odnosu do celotnega ozemlja države. Ozemlje na katerem živi narodnost kot avtohtono prebivalstvo, ima, praviloma, svoje geografske posebnosti, ki pogojujejo tudi specifične produkcijske dejavnosti. Stopnja razvitosti teh dejavnosti in njihov pomen za celotno gospodarstvo širšega prostora pomeni materialno podlago skupnosti. Odnos celotne družbe do tega območja je odvisen od gospodarskega deleža, ki ga to območje ustvarja v celotnem gospodarstvu. Če se ta delež razlikuje od povprečne gospodarske razvitosti, to se pravi, če je sorazmerno večji ali manjši, potem se krepí zavest o pripadnosti temu prostoru, ki ima svojo osnovo v specifičnosti družbenoekonomskega položaja glede na stratifikacijsko strukturo celotne družbe. Ker pa ima tako območje tudi svoje narodnostne posebnosti, se s tem krepí tudi narodnostna zavest. Enaka zakonitost velja tudi za pripadnike večinskega naroda, ki živijo na narodnostno mešanem območju kot avtohtono prebivalstvo. Razlika pa je tem, da pripadniki večinskega naroda črpajo dodatno moč iz prioritetejnega položaja večinskega naroda v celoti. V nekaterih primerih lahko narodnost te razlike izravna s položajem svojega matičnega naroda, še posebno, če je ta pomemben gospodarski partner za večinsko državo. Te elemente narodne identitete bi lahko poimenovali "zavest o pripadnosti skupnemu družbenoekonomskemu prostoru". Ta skupinska narodnostna zavest je izrednega pomena, saj posredno pogojuje stopnjo organiziranosti in institucionaliziranosti narodnosti kot skupnosti in s tem tudi skrb za ohranjanje in razvijanje ostalih elementov narodnostne identitete.

Ponuja se vprašanje o oblikovanju in ohranjanju te zavesti v primeru, ko se družbenoekonomski prostor, v katerem narodnost živi, ne razlikuje od sosednjih prostorov in ko se socialna struktura pripadnikov narodnosti pokriva s strukturo večinskega naroda. V tem primeru je zabrisan bistveni element občutka pripadnosti nekemu omejenemu prostoru. Koliko bo to vplivalo tudi na pešanje zavesti o pripadnosti narodnosti kot skupnosti in na katere elemente zavesti o skupni pripadnosti naj se narodnost opre, je odvisno od družbenopolitične in družbenoekonomske ureditve države ter stopnje demokratičnosti družbe.

Odprti ostajata dve vprašanji:

1. Načini oblikovanja in mediji izražanja zgodovinskega spomina v družbeni zavesti, in
2. Ali lahko postavimo kulturne vzorce, ki se navzven kažejo kot osnovna značilnost razlikovanja v medetničnih odnosih na hierarhično lestvico?